

AKVILINA CICĖNAITĖ. APIE NOSTALGIŠKĄ, NOMADIŠKĄ IR NEBAIGTINĘ TAPATYBĘ (1)

Paskutinis gyventojų surašymas parodė, kad trys milijonai tirpsta ir virsta mitu. Naujoji lietuvių istorija kuriama nebe faktinėje Lietuvos teritorijoje. Besiilgėdami to mito, (pseudo) istorikai kuria naujus – apie amžinąjį sugrįžimą į Sarmatiją ir šlovingą lietuvių tautos praeitį, nusidriekiančią iki Juodosios jūros krantų. Šio mito ilgesys – tos pačios prigimties kaip ir praeities, vaikystės, Prusto prarastojo laiko, tėvynės ilgesys.

Dar septynioliktajame amžiuje tėvynės ilgesiui buvo suteiktas vardas „nostalgija“. Išvertus iš graikų kalbos, nostos reiškia sugrįžimą namo, algos – skausmą. Kaip knygoje „Nostalgijos ateitis“ („The Future of Nostalgia“) teigia rašytoja Svetlana Boym, nostalgija šiuolaikiniam žmogui yra ilgesys namų, kurių jau nebėra, arba kurių niekada ir nebuvo.

„Turbūt pasiilgsti namų?“ – kartais pusiau klausia, pusiau teigia aplinkiniai, ir aš nežinau, ką jiems atsakyti. Tas ilgesys neturi nieko bendra su realybe; tai ilgesys fragmentų, pojūčių, trapaus madeleine skonio prisiminimas, kvapai ir prisilietimai. Tai stabilios žemės ilgesys ir kartu žinojimas, kad toji stabili žemė neegzistuoja.

Nostalgija lietuvių kultūroje gali pasireikšti įvairiomis formomis. Pavyzdžiui, nemaža dalis lietuvių jaučia nostalgiją vienybės jausmui nepriklausomybės atkūrimo periodu. Atsidūrę ant pokyčių slenksčio, jautėmės stiprūs, vieningi ir tikėjome teigiamais pokyčiais. Nostalgija gali pasireikšti ne tik kaip ilgėjimasis vietos, bet ir laiko, kada manėme (o gal ir iš tikrųjų buvome) laimingi. Tai gali būti

vaikystė, tai gali būti santykiai, kurie, ištirpę praeityje, dabar gali būti – ir yra – taip lengvai idealizuojami.

Šio ilgesio objektas ir jo centras, sako Svetlana Boym, yra ne toji vieta, kurią vadiname ar kažkada vadinome namais, bet prarastojo intymumo su pasauliu pajauta. Tai net ne praeitis, bet įsivaizduojamas momentas, kai turėjome viso pasaulio laiką. Tai praradimo jausmas ir kartu flirtas su savo vaizduote. Nes nostalgija – visų pirma ilgesys to, kas gyvena tik mūsų vaizduotėje.

Tam tikra prasme net ir brolių Larry'o ir Andy'o Wachowskių filmas „Matrica" (1999) yra nostalgijos išraiška – alternatyvi pasaulio aiškinimo schema ir absoliučios tiesos, kuri paaiškintų ir įprasmintų egzistenciją, ilgesys. Buvimas tarp dviejų erdvių – tikrųjų namų ir jų konstrukcijos – paryškina šios tarpinės būsenos įtampą. Tuo tarpu Jameso Camerono filmas „Įsikūnijimas" (2009) nedviprasmiškai atspindi ne tik postkolonijinės kaltės sindromą, bet ir prarastojo rojaus ilgesį.

Septynioliktajame amžiuje, kaip pastebi Boym, nostalgija buvo laikoma liga; gydoma dėlėmis, opiumu ir palankiu klimatu. Dvidešimt pirmajame amžiuje tai tapo nepagydoma šiuolaikinio žmogaus būsena. Šis žmogus nebeturi priežasčių suleisti šaknis. Galima pasakyti, jog jis tų šaknų ir nebeturi, tik jausmą, kad jo

geidžiamas prarastas rojus – toks pats mitas, kaip ir visi kiti visuomenės konstruojami mitai.

Tačiau jei tas prarastas rojus yra tik mitas, vadinasi, emigrantams nebėra kur grįžti.

(E)migrantas yra žmogus, kuris niekam nepriklauso, nes toje žemėje, iš kurios išėjo, jo jau nebėra, o toji žemė, į kurią jis parėjo, jo dar nepriėmė. Šioje tarpinėje erdvėje žmogus akis į akį susiduria su savo paties tuštuma ir negebėjimais, su savo represuotomis baimėmis. Tačiau kartu ši erdvė – ir neribotų galimybių zona.

Emigracija yra kebli tema – ne tik dėl to, kad sunku apie ją pasakyti ką nors nauja. Ji pavojinga ir dėl to, kad neretai vienas pavadinimas apima skirtingas emigracijos rūšis. Pavyzdžiui, egzistuoja emigracija, kurią dėl politinių ar ekonominių priežasčių galima pavadinti prievartine (tai žmonės, bėgantys iš nuskurdusių šalių, politiniai, karo pabėgėliai). Arba štai savanoriška emigracija taip pat gali būti nulemta ekonominių (geresnės darbo, karjeros, saviraiškos galimybės) ar asmeninių priežasčių (simpatijos vienai ar kitai šaliai, santuoka ar partnerystė su kitos šalies piliečiu).

Tačiau yra ir dar vienas migrantų tipas, kurių išgyvenamas patirtis tik labai sąlygiškai galima priskirti emigracijai. Tai bežemių bendruomenė. Literatūros kritikai taip įvardija kūrėjų kartą, emigravusią iš Lietuvos Antrojo pasaulinio karo laikotarpiu. Bežemiai, klajokliai: jie niekada savo žemei nesijautė priklausantys. Klajokliškas kraujas jų venose. Kartais jie tokiais tampa paprasčiausiai susiklosčius aplinkybėms. Gimę mišrioje arba diplomatų šeimoje, nuo pat vaikystės įpratę gyventi ant lagaminų ir namais vadinti ne vieną, o kelias šalis. Arba nė vienos. Kartais bežemiais jie tiesiog tampa.

Tokie žmonės dar vadinami pasaulio piliečiais, kosmopolitais arba tiesiog nomadais. Jų patirtis sako, kad namai nebėra neginčytina vertybinė kategorija. Galima jų neturėti, galima bėgti iš namų ir nuo namų, galima jaustis neturinčiais šaknų ir praeities, galima visą gyvenimą sutalpinti į vieną lagaminą ir vis tiek būti laimingiems.

Kas yra namai? Tai gali būti vieta, kurioje šiuo metu gyveni, kur gyvena tavo šeima. Tai gali būti šalis, iš kurios esi kilęs. Tačiau tai gali būti ir dar daugiau. Tai gali būti kultūriniai objektai – knygos, muzika, menas – leidžiantys patirti absoliutaus bendrumo ir supratimo jausmą, kuris juk ir siejamas su jausena „namuose“. Tai gali būti religinė ar kita bendruomenė, kuri tampa artimesnė nei sava šeima ir kurioje patiriamas saugumo jausmas. Namais gali virsti pereinamosios erdvės: oro uostų ir traukinių stočių laukiamosios salės, kurios kartu tampa ir saugiausia įmanoma vieta, nes savyje talpina aiškią išvykimo kryptį ir viltį apie būsimą laukiantį prieglobstį. Tai kartu ir dvidešimt pirmojo amžiaus pasirinkimo pertekliaus problema: kai yra per daug namų, nebėra Namų.

Namų ilgesys nomadams tampa ilgesiu to, kas yra neįmanoma – tai geistina, bet nepasiekiama kategorija. Paradoksaliai, namai taip pat gali virsti ir neigiama kategorija. Buvimas namie siejamas su sąstingiu, stovėjimu vietoje, aiškiai apibrėžta ir taip įkalinta bei įrėminta tapatybe. Nomadai sako, kad šie namai neleidžia kelti klausimų, ieškoti atsakymų, verčia pasitenkinti komformistiniu gyvenimo stiliumi. Kaip teigia filosofė Sara Ahmed knygoje „Keisti susitikimai: įkūnyti Kiti postkolonijinėje erdvėje“ („Strange Encounters: Embodied Others in Post-Coloniality“), buvimas namie reiškia troškimo, aistros, judesio nebuvimą.

Buvimas namuose ir jų turėjimas lietuviškosios visuomenės vertybių skalėje užima vieną svarbiausių vietų. Lygiai kaip ir šeimos institucija, namai yra neginčijama šventybė. Tačiau dvidešimt pirmajame amžiuje šventybės samprata pernelyg pakito. Tiek sėslumas, tiek ir judėjimo laisvė yra pernelyg sudėtingos sąvokos, kad būtų vienareikšmiškai įvertintos – vien teigiamai ar vien neigiamai. Mūsų kultūroje namai yra iš dalies pervertinami, jų svarba sureikšminama, o šie bežemiai, benamiai, nomadai demonizuojami – lygiai kaip apskritai yra demonizuojamas kitas. „Jiems nėra nieko švento“.

Negalėjimas ir negebėjimas grįžti namo prievartiniams emigrantams yra skausmo šaltinis, o nomadams gali būti varomoji jėga, paskata peržengti savo galimybių ribas, išsilaisvinti nuo bet kokių apribojimų – tikrų ar susikurtų. Negalėjimas grįžti kartais pasireiškia kaip vadinamoji „transcendentinė benamystė“, gyvenimas keliomis kalbomis, tarp kelių valstybių, kaip įsisąmoninimas, kad niekur nėra namų (arba – kad jie yra visur).

Bendra patirtis sujungia nomadus ir leidžia jiems suvokti, kad tėvynė yra tokia pati kultūrinė ir socialinė konstrukcija kaip ir šeima, nes padeda išlaikyti stabilią bendruomenę. Tačiau tarpinėje bežemių būsenoje tiek tėvynė, tiek bendruomenė nustoja savo ankstesnės prasmės.

Tokia patirtis dar įvardijama kaip liminalumo būsena.

Tekstas publikuojamas iš Akvilinos Cicėnaitės tinklalapio “Akvilina C”

Teksto autorės nuotraukos

Tekstas skelbas rinktinėje Žigelytė, Lina, sud. *Tautos paraštės ir nepatogūs pilietiškumai.* Vilnius, Žiemos žodžiai, 2014. ISBN 978-609-95561-0-9.

Jei norite paskelbti žinias iš savo bendruomenės, išsakyti savo nuomonę lietuviams užsienyje svarbiais klausimais, tapti nuolatiniu portalo pasauliolietuvis.lt bendradarbiu, rašykite e-redakcijai el.adresu pl.internete@gmail.com